

Tartalom

Összefoglalások

- Alejandro Colás: Birodalom (*Sashalmi Endre*) 3
Klaus M. Girardet: „Ígazságos háború”. Cicero bellum
iustum-konceptiójától az ENSZ Alapokmányáig (*Szekeres Csilla*) 7

Társadalom-, vallás- és művelődéstörténet

- Ulambajar Erdenebat: A mongol női „bogtag” fejedő
(*Obrusánszky Borbála*) 15
Tünde Lengyelová (szerk.): A nő és a törvény. A nők jogi
és társadalmi helyzete a múltban (*Kónya Annamária*) 17
O. G. Agejeva: Világi ünnepek a XVIII. századi
Oroszországban (*Bodor Mária*) 22
Paolo Murialdi: Az olasz újságírás története (*Kun Tibor*) 28
Marian Petcu: A reklám története Romániában (*Lakatos Artúr*) 33

Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa történetéből

- Dubravko Lovrenović: Történelmi földesuszamlás – A magyar Szent
Korona és a boszniai Szent Korona, 1387–1463 (*Emir O. Filipović*) 36
Rumen Daszkalov: A bolgár társadalom története 1878–1939
(*Bur Márta*) 39
Ivan Ivanji: Emlékek a titóizmus napos oldaláról
(*Mészáros Zoltán*) 55

A rokontudományok köréből

- Kim McCone: A kelta farkaskodás – II. rész (*Katona L. Endre*) 58
Gabor Hamza (szerk.): Tanulmánykötet a 100 éves BGB-ről
(*Nótári Tamás*) 71
Daniel Hoch: Címerek Németországban (*Szálkai Tamás*) 76
Gábor Hamza: Modern magánjog és római hagyomány
(*Nótári Tamás*) 80
Gustavo Gozzi-Giorgio Bongiovanni (szerk.): Népek, civilizációk
és a nemzetközi jog (*Kun Tibor*) 87

Ókor

- Mezős Tamás: A saváriai Iseum újraindított ásatásainak
eredményeiről (*Smid Mónika*) 92
- Róma, avagy hogyan lehet szakszerűen ismereteket terjeszteni
Caesar koráról egy filmsorozattal (*Várhegyi László Tibor*) 94
- Roland Gschössl: Vallások olvasztótégelyében (*Szalai Krisztina*) 99

Középkor

- Juliane Schiel: „Liber peregrinations” című műve: kísérlet
egy középkori Kelet-kép megrajzolására (*Pósán László*) 104
- Louis Sicking: Németalföldi kikötővárosok s azok infrastruktúrája
a késő középkorban (*Eredics Péter*) 109

Kora újkor

- J. H. Elliott: Az Atlanti világ birodalmai. Britannia és
Spanyolország Amerikában 1492–1830 (*Sashalmi Endre*) 114
- Joachim Bahlcke: Régiónként történet nemzetközi kontextusban.
Oberlausitz a kora újkor Közép-Európában (*Bitskey István*) 119
- Philippe Hamman: A sarreguemines-i díszes tányérok mint
a bonapartista propaganda eszközei 1836-tól 1870-ig (*Dancs Ágnes*) 124
- Boris M. Gombač: Szociáldemokrácia és nemzeti kérdés
Triesztben a XIX. század végén (*Szilágyi Imre*) 128

XX. század

- Michael Newman: Ralph Miliband és az Új Baloldal politikája
(*Jemnitz János*) 134
- José Luis Rodríguez Jiménez: A spanyol Kék Hadosztály
(*Anderle Ádám*) 137
- Katarina Kovačević: A jugoszláv–magyar kapcsolatok 1953–1956
között (*Vukman Péter*) 140
- Svetozar Rajak: Új szövetségesek keresése: Jugoszlávia
és az el nem kötelezett államok (*Vukman Péter*) 148
- Milen Szemkov válogatta: 1956 visszhangja Bulgáriában
(*Demeter Gábor*) 156
- Az 1956-os forradalom és Latin-Amerika (*Anderle Ádám*) 160
- Eagle Glassheim: Etnikai tisztogatás, kommunizmus
és környezetrombolás Csehszlovákia határvidékein, 1945–1989
(*Fodor Mihályné*) 162
- Massimo Pini: Craxi (*Madarász Imre*) 169

Világi ünnepnapok a XVIII. századi Oroszországban

Az ünnepek nagy szerepet játszanak az emberek életében, legyenek azok akár vallásiak, államiak, vagy családiak. *Olga Genyijevna Agejeva* Nagy Péter és Nagy Katalin korának világi ünnepeit vette nagytitka alá, és vizsgálta meg, miként változtak az idők során. Nagy Péter uralkodása alatt az egész ország átalakult, és ez nem hagyta érintetlenül az évenként megrendezett világi ünnepek sorát sem. Oroszország ablakot nyitott Európára, amelyen keresztül az európai kultúra is beáramlott, és előre vetítette a moszkvai állam örökségének jelentős részéről való lemondást. Az udvari élet európaizálódása fokozatosan történt.

A XVIII. században a kulturális ünnepek változatos módon különültek el, és európai stílust vettek magukra. Az ünnepek rendkívüli feladatot játszottak az önkényuralmi rendszer szimbólumainak és intézményeinek megerősítésében. Kialakult az évenkénti hivatalos világi ünnepek és szórakozások új rendszere is (bálok, jelmezbálok, színházi előadások és koncertek), amelyek átalakították az udvar mindennapos életét. *Agejeva* tanulmányában az Oroszország életében jelentkező újdonságokat, a hivatalos ünnepeket, a politikai célú eseményeket (háborús győzelmek, koronázások stb.), az ünneplés világi formáit (díszsortűz, tűzijátékok, stb.) és a templomi szertartásokat – amelyek szükségszerű részei az ilyen ünnepeknek – vizsgálja meg.

Az udvar évenként megrendezett világi ünnepei között voltak hadi („győzelmi”) események, és a dinasztia életéből származó felszentelési epizódok. Az ünnepek résztvevői évről évre vállalkoztak az elmúlt események eljátszására, hogy ezzel megerősítsék azokat. A monarchia az elmúlt és a jelenlegi saját győzelmének tulajdonította a stabilitást. Ily módon az állami ünnepek lefolytatása hozzájárult az állam eszméjének megerősítéséhez, illetve az állami struktúra és személyiségek jelentőségének kiemeléséhez.

A szerző a rövid bevezetés után a téma historiográfiáját mutatja be.

A téma feldolgozásában először az orosz uralkodók életrajzait használták. Ezekben leírták a koronázások menetét, a nystadti béke megünneplését. Erzsébet cárnő álarcosbáljait és az Ermitázsban tartott összejöveteleket. Szolovjov „Orosz történelem a régi időktől” című művében több szórakozás magyarázatát adta meg. Az új ünnepekről értékes információk a kisebb cikkekben és tanulmányokban találhatóak (*Kornjilovics, Subinszkij* és mások). Jelentős ismereteket tartalmazott továbbá *Piljev* könyve a „Régi élet”, amelyben vázlatot ad a XVIII. századi bálokról, lovagi játékokról, allegorikus jelmezbálokról. A cárok koronázásának szentelték munkájukat *Karhovics, Belozerszkij* és mások is. *Arapov, Vernyek, Ivanov* műveiben először fektették le az orosz színház és zene történetét, amit összekötöttek a XVIII. századi udvari szórakozás és ünnepek történetével. *Mihnyelics* a kártyajátékok, zene és tánc XVIII. századi történetével foglalkozott. *Rovinszkij* indította el a tűzijátékok tanulmányozását. A szovjet korszakban az adott téma kutatása visszaszorult és összehasonlíthatóan kevesebb lett az efféle speciális kutatás, különösen az ünnepi kultúra és udvari szertartások voltak kárhözatra ítélve. *Wortman* amerikai kutató kifejtette az udvari élet szertartásait és ceremóniáit, az orosz uralkodók „mitoszainak” és szimbólumainak nyugati eredetére (Bizánc, Franciaország, Németország) is rávilágított.

A XVI–XVII. században a moszkvai államban az uralkodó és a kísérete kivonultak a pravoszláv ünnepekre, és megünnepeltek egyéb neves fordulokat is. A XVII. század végén közel hatvan szabadnap volt, a vasárnapokon kívül. A szerző megállapítja, hogy a XVIII. században keletkezett az évenkénti udvari ünnepek új rendszere. A korábbi „szabadnapok” néhány évig még fennmaradtak, és csak 1696 januárjában szűntek meg.

Agejeva rámutat arra, hogy a hagyományos ünnepek kioltódásával együtt új orosz világi ünnepek alakultak. 1696. szeptember 30-án az azovi győzelem nyitotta meg a péteri győzelmek hosszú sorának megünneplését. A XVIII. század első évtizedében az orosz udvar évenkénti ünnepeinek száma összesen több mint húsz volt, és ezek az ünnepek nemcsak az orosz főváros egész lakosságát érintették, hanem összoroszokká váltak. Az újév ünneplése a XVIII. században nem volt jelentős, majd 1700. január elsejétől a cári udvar és az egész ország ünnepelte az újévet, ugyanis 1699. december 20-án látott napvilágot az újév ünnepléséről szóló rendelet, ami január elsejét jelölte meg az év kezdetének. Az újévi „tűzi multság” mindig az elmúlt és az elkövetkező év politikai témáit szolgálta. Az 1703. év újévi tűzijátékában allegorikus figurák jelentek meg (Idő, Szerencse, stb), 1721-ben a „tűzi multságokon” volt két transzparens, amely a küszöbön álló, Törökország elleni háború témáját tartalmazta. A politikai célok a Péter utáni időkben is megmutatkoztak a tűzijátékban.

Szentpétervárott a péteri időkben január elsején a cári pár és az állami előkelőségek reggel liturgiát hallgattak a Troica székesegyházban. Az ünnepek este 8–9 órakor fejeződtek be, amikor az égre felszálltak a tűzijáték fényei. Anna Ivanovna kormányzása idején, 1734. január elsején (általános rend szerint) a szentpétervári társadalom előkelőségei és a hivatalok vezetői családjaikkal a Téli Palota nagy templomában gyülekeztek istentiszteletre. A templom kijáratánál a meghívottak ünnepléssel üdvözölték a cárnőt és megcsókolták a kezét. Azután a palotában díszes ebédet tartottak, és öt köszöntő hangzott el, amelyek őfelségének boldogulást kívántak az újévre, „minden hű alattvaló” nevében. Este a palotában bált rendeztek, befejezőként pedig a Néva jegén tűzijáték volt és a várost ünnepi módon kivilágították.

Agejeva megállapítja, hogy újévkor istentisztelet, ünneplés, kézsók, ebéd és vacsora, bál és tűzijáték volt a legmeghatározóbb Anna Ivanovna, Erzsébet cárnő, III. Péter és II. Katalin idejében. Ezek csak az ünnepségek befejezésének időpontjában különböztek egymástól: Anna Ivanovna és II. Katalin udvari rendezvényei illendően befejeződtek este 9–10 órakor, Erzsébet cárnőnél, aki vonzódott az éjszakai élethez, az ünnepségek folytatódtak a következő nap délelőtt 10 óráig.

A tanulmány következő részében Agejeva a cári születés- és névnapok ünneplésére tér át. A moszkvai Oroszországban csak a cárok névnapjait ünnepelték, a péteri időkben már a cár, Alekszej cárevis és felesége névnapjára is megemlékeztek. A születésnapok ünneplése Oroszországban Fjodor Alekszejevics cárságával kezdődött. 1676-tól „A cári kijáráások könyvében” találhatóak feljegyzések az állam urának születésnapja alkalmából tartott miséről. A cár születésnapját először 1676. május 30-án ünnepelték, hagyományosan mézeskalács és vodka szétosztásával. A későbbiekben kezdtek ünnepelni a cári család más tagjainak a születésnapját is. Agejeva rámutat arra, hogy ezek az ünnepek világosan politikai célt szolgáltak.

Nagy Péter házassági évfordulójának ünneplése szintén ilyen célt szolgált. Először a család körében emlékeztek meg róla, majd ez átalakult állami ünnepé, amelyen tűzijáték volt „Vivat!” felirattal és „P. C.” monogrammal a korona alatt. (P. C. a Péter és Katalin nevek első latin betűi.) A későbbiekben a cári házasságkötés napját már nem tartották ünnepnapnak. A XVIII. század elején Oroszországban a cárrá koronázás napja kezdett kiemelkedni. 1719-ben Péter még szűk körben ünnepelte, 1721-ben rendelet látott napvilágot „a cári felség koronázásának ünnepnapjáról”. A Pétert követő uralkodók mindegyike megemlékezett a koronázása évfordulójáról, főként Erzsébet és Nagy Katalin, akiknek trónra lépésének napját kiemelte a „palotaforradalom” (1741 és 1762). Erzsébet idején a trónra lépés napján a cárnőt és testőrgárdáját ünnepelték. Erzsébet nemcsak megjutalmazta saját híveinek

táborát, hanem minden évben demonstrálva megünnepelték őket, mint a cárnőhöz közel álló személyeket.

A trónra lépés napját (június 28.) II. Katalin általában Peterhofban ünnepelte. A nap a templomban kezdődött, amelyet bál és étkezés követett. II. Katalin uralkodása idején az ünnepnapok jegyzéke között egyedi ünnepeket is megjelöltek, például „a felség felgyógyulása a himlőből”. Feljegyezték, hogy 1768. októberében II. Katalin cárnő himlő elleni oltást adatott be magának. A cárnő hamarosan felgyógyult, és a Kazanyi Székesegyházban ünnepi istentisztelet volt „szórakoztató tüzekkel”.

A tanulmány következő részében a szerző a háborús ünnepekre tér át, hangsúlyozva, hogy I. Péter idejében az évenkénti cári ünnepnapok sorában szerepelt olyan hadi ünnep, amely az új reguláris hadsereg tekintélyéhez, az orosz fegyverek sikereinek dicsőítéséhez járult hozzá, az északi háborúban kimerített országban. 1725 körül az évenkénti ünnepek hét győzelemre (köztük Poltavára, és Narva elfoglalására is), illetve a nystadti békére emlékeztek meg. A poltavai csata, és a háborút lezáró nystadti béke összorosz ünnepekké váltak. Az ünnepeket eleinte ott tartották, ahol a cár éppen tartózkodott, később mindig Szentpétervárott.

Az ünnepek formája a legtöbb esetben egyféle volt. Szentpétervárott a templomban kezdték („a lélek rendje”), a cári család és az előkelőségek jelenlétében. Ezután következett az ágyúkkal és puskákkal történő üdvözlés. Ebéd után kezdődött az ünnepség világi része („politikai rend”). A cár-czredes szertartásosan megvendégelte az ezredesi gárdát, majd a köszöntő osztás után a gárda lengyel zene kíséretében kivonult a városba. Éjfél felé a Néván órákon át tartó tűzijáték kezdődött, a Péter-Pál erőd zászlórúdján az ünnepnapokon felemelkedett az imperátori lobogó. Éjjel a város, az erőd és a flotta ünnepi fényvel voltak kivilágítva. A külföldiek megemlékeztek arról, hogy a cári udvarban évente megrendezett közel harminc ünnep „egyformaságával tűnt ki”. Néhány ünnepnek mégis voltak sajátos, megismételhetetlen részei. Például a poltavai győzelem napján a cár a Troica székesegyházban a preobrazsenszkojei gárda elnyűtt ezredesi ruhájában jelent meg, svéd gyalogsági lövedékkel, „egyszerű kalapban”. A péteri idők után az évenkénti hadi ünnepek száma erősen lecsökkent. I. Katalin idejében még megemlékeztek Poltava évfordulójára, a nystadti béke megkötésére, és a szerencsétlen pruti eseményre. 1795-ben az udvarban nyolc győzelemre emlékeztek meg, de csak istentisztelettel. 1796-ban „Emlék a török flotta Cseszmánál történő elégetéséről és megsemmisítéséről” címen ünnepeltek az udvarnál, a hölgyek görög ruhában voltak, ebédre az oszlopcsarnokban terítették kilenc főre.

Az évenként megrendezett udvari cári és hadi ünnepek résztvevőinek száma Agejeva kutatásai szerint különbözőek voltak, ám a pontos adatok hiányoznak. A XVIII. század első negyedében legtöbb résztvevője az utcai álarcosbáloknak volt. Anna Ivanovna idejében a palota falai közé helyeződtek át az ünnepek és visszavonhatatlanul formálissá váltak. Erzsébet és II. Katalin ünnepein többen vettek részt, ám az udvari bálokon és álarcosbálokon résztvevők köre ennél szűkebb volt. Az udvarhoz tartozó személyek az udvari hivattól, a külföldi diplomaták a külügyekkel foglalkozó hivattól, a gárda tisztjei az ezredesi kancelláriától, a többi csinhez tartozó személyek pedig a fővárosi rendőrségtől kapták meg a meghívójukat (hiszen nekik pontos információik voltak a városban élő személyekről).

A gárda ezredesei a résztvevők legszűkebb köréhez tartoztak, és a gárdának voltak külön ünnepnapjai is. Ezekben néha a cár katonai ruhában részt vett az ezredi templomban, 1778-ban például II. Katalin megvendégelte a katonai parancsnokokat, és a szemjonovoi ezred egyenruhájában jelent meg.

Különleges helyet foglaltak el a lovagrendek ünnepei. A lovagrendek éves ünnepei változatosak voltak, abban azonban megegyeztek, hogy a nap a város ünnepi kivilágításával és tűzijátékkal fejeződött be. (Az András-rend ünnepnapján a tűzijáték fényei a rend szimbólumait mutatták András kereszt „A hitért és az igazságért” felirattal, vagy kereszt a cár koronája alatt, körülvéve a rend jelével). Agejeva szerint liturgia, az uralkodó köszöntése és kezének megcsókolása, bál és tűzijáték, a város ünnepi kivilágítása jellemezték őket. Az ebéden résztvevők számában is különbségek voltak. – Legkevesebben a Katalin női rend ebédjén vettek részt, 1743. november 24-én a rend asztalánál két hölgy ült, az egyik maga Katalin volt, a másik a hesseni hercegnő. Szent Vlagyimir rendjének ebédjén 170 főnél is többen voltak. Az étkezések ideje alatt a cári család tagjai, két idős lovag vagy más a jeles vendégek közül köszöntőt mondott a nagymester egészségére, a nagymester-cár pedig a jelenlévő és a távolmaradó lovakok egészségére. A források szerint a serlegben lévő ital fedéllel „ment körbe az asztalnál”, így tartva tiszteletben a régi lovagi szokást, szimbolizálva az asztalnál jelenlévők egységét. Az étkezés kezdetén néhány vendég, közöttük voltak magas méltóságok, külföldi miniszterek is, akik állva figyelték a társaságot, majd az első két tóoszt után az uralkodó engedélyével elindultak saját asztalukhoz a szomszédos helyiségbe. A külföldi lovagrendek ünnepeit is megtartották, főként a lengyelekét és a poroszokét, azonban a Poroszországtól való elhidegülés idején a Fekete Sas porosz lovagrend ünnepeit eltörölték Oroszországban. A lovakok jelenléte ezeken az ünnepnapokon presztízs és nélkülözhetetlen

volt, de egy idő után a lovagok már nem siettek a palotába részt venni az ünnepségeken. 1765-ben II. Katalin 30 rubeles pénzbüntetéssel sújtotta a rendi ünnepről távolmaradókat (függetlenül a hiányzás okától). A pénzbüntetések fizetői között maga Katalin cárnő neve is szerepel, aki nagymesteri státuszától távol maradva komoly összegeket adott a lovagrend számára.

A XVIII. században az ünnepi asztaloknak különböző típusai voltak. Léteztek alakot formázó asztalok, és olyanok is, amelyeknél az asztal közepében szökőkút volt. A XVIII. század végén terjedtek el a „pihenés” asztalai, amelyek „p” betűt formáztak. A lovagrendek asztalai paralelogramma alakúak voltak, és a trón előtt állították fel őket. A közös étkezőasztaloknál szigorú rend szerint foglaltak helyet. A trónnál volt a nagymester helye (cár, vagy cárnő), és a nagymesterrel szembeni hely mindig szabadon maradt.

A tanulmány végén Agejeva még egyszer számba veszi a XVIII. században megrendezett évenkénti világi ünnepeket. 1723-ban elkészítették az „ünnepi és győzelmi jegyzéket”, amely hét háborús dátumot jelölt meg, továbbá a lovagrendek „otthoni” ünnepét, a cári házasságkötés napját, a cári család tagjainak születés- és névnapját. Mindez 23 világi ünnepet jelentett. Nagy Péter halála után az ünnepi világi naptárat minden új uralkodó kijavította. Az 1730-as évek közepén a Romanov házban történt halálesetek miatt a cári ünnepek száma erősen lecsökkent. 1734-ben a hivatalos oroszországi naptár az újévet és nyolc cári ünnepet jelölt meg, ez Erzsébet alatt 13, 1795-ben 28 volt. A század végén az udvarnál a templomi, cári és lovagi napok száma 66 lehetett, ha néhány ünnep nem esett egy napra.

O. G. Agejeva: Szvetszkije Jezsegodnije prazdnjiki russzkovo dvora ot Petra do Jekatyerini Velikoj (Az orosz udvar évenként megrendezett világi ünnepi Pétertől Nagy Katalinig). Otyecsesztvennaja Isztorija, 2006. 2. 11–26.pp.

Bodor Mária